

Key words: *professional career, model of preparation, components of model, cognitive activity, positive motivation.*

УДК 377.091.2:331.548

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ПЛАНУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ КАР'ЄРИ

Вікторія Костюкович,
*методист Бердянського економіко-
гуманітарного коледжу Бердянського державного
педагогічного університету, кваліфікаційна категорія
«спеціаліст вищої категорії»
ORCID: 0000-0002-2920-8281
e-mail: viktoriya.post.br@gmail.com*

Анотація. У статті окреслено основні соціально-економічні проблеми сучасного українського суспільства й охарактеризовано роль закладів професійної (професійно-технічної) освіти, а також закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації у їх розв'язанні. Обґрунтовано актуальність створення умов для формування у майбутніх фахівців усвідомленого кар'єрного вибору. Відображено досвід роботи педагогічного колективу Бердянського економіко-гуманітарного коледжу Бердянського державного педагогічного університету в створенні педагогічних умов формування готовності учнів та студентів до планування і реалізації кар'єри, а саме: вказані форми, методи, способи роботи педагогів із молоддю коледжу, поетапно представлено процес розробки майбутніми фахівцями плану професійної кар'єри. Схарактеризовано сутнісні характеристики дієвих методик: діагностики ціннісних орієнтацій в

кар'єри, усвідомлення істинних бажань, постановки цілей, розробки та аналізу плану діяльності реалізації останніх.

Ключові слова: *професійне самовизначення, орієнтація кар'єри, цілепокладання, планування, мотивація до дії, робота з інтелект-картами.*

Постановка проблеми. У сучасних соціально-економічних умовах, що характеризуються зростанням ступеня невизначеності, варіативністю соціального буття, глобалізаційними процесами в економіці, суттєво змінюються вимоги до професійної підготовки учнів, закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О), а також студентів закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації (ЗВО). Фахівцю, орієнтованому на професійний розвиток, недостатньо набути знань, умінь та навичок із певної професії, спеціальності. Важливо виробити стійкі уявлення про власну професійну кар'єру, сформувані активну світоглядну позицію на ринку праці, навчитися проектувати та реалізовувати траєкторію професійного розвитку, сприймати й акумулювати інформацію із суміжних галузей тощо. «...сьогодні в Україні не вистачає кваліфікованих кадрів», їх підготовка «... є не такою кваліфікованою, як сьогодні є вакансії на ринку праці в Україні» [1]. Для вирішення цієї проблеми урядом було схвалено Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Така підготовка передбачає встановлення рівноправного партнерства закладів освіти, роботодавців та здобувачів освіти з метою набуття такими здобувачами досвіду практичного застосування компетентностей та їх адаптації в умовах професійної діяльності [7]. Зауважимо, що мова йде саме про професійно-технічні училища, коледжі, технікуми.

Одним із концептів, що відбивають результати довготривалої активності особистості в професійній області, є професійна кар'єра. У зв'язку з цим

актуалізується проблема щодо підготовки учнів та студентів до вибору й реалізації професійної кар'єри, що є вагомим способом формування висококваліфікованих кадрів, а також засобом підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців на локальному та міжнародному ринках праці, зниження суспільних витрат на професійну підготовку молоді за рахунок сформованості в неї чіткого образу професійної траєкторії.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Феномен кар'єри перебуває у полі зору зарубіжних дослідників із 70-х років ХХ століття. Зокрема, Н. Джисберг позиціонує кар'єру як процес саморозвитку людини на основі інтеграції соціальних ролей, оточень і подій; С. Хансен – як послідовність локальних виборів взаємозалежних компонентів рольової інтеграції людини у сфері освіти, професійної діяльності, родини, дозвілля. За визначенням Д. Сьюпера, кар'єра є послідовністю занять і професійних ролей особи, які в сукупності виражають її загальну спрямованість на саморозвиток, ставлення до діяльності, насамперед, – професійної.

В Україні різноаспектні питання щодо кар'єрного розвитку майбутніх фахівців висвітлено в працях В. Біскупа, Н. Величко, Т. Канівець, Л. Карамушки, М. Клименко, Л. Кузьминської, Н. Підбуцької, А. Поплавської, О. Слюсаренка, М. Сурякової, Е. Татарінова, Н. Шевченко та ін. У межах діяльності лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України визначено сутнісні характеристики й концептуальні засади консультування з професійної кар'єри учнів закладів професійно-технічної освіти; розроблено концепцію та систему консультування з професійної кар'єри учнів ЗП(ПТ)О; структуру та критеріальні показники розвиненості кар'єрної компетентності учнів ЗП(ПТ)О; обґрунтовано концепцію

діяльності центрів консультування з професійної кар'єри у АП(ПТ)О, а також модель системи консультування з професійної кар'єри, що охоплює концептуально-теоретичний, методико-технологічний, оцінно-результативний блоки й організаційне середовище й графічно відображає розвиток кар'єрної компетентності учнів ЗП(ПТ)О за трьома етапами: мотиваційно-орієнтувальним, формувальним і закріплювально-прогностичним [2].

Слід зазначити, що вчені зосереджують увагу на теоретичних аспектах дослідження кар'єрного розвитку майбутніх фахівців. Вони пропонують певні концепції, теорії, психолого-педагогічні умови підготовки учнівської, студентської молоді до вибору і реалізації професійної кар'єри, але не вказують *конкретних дієвих* механізмів їх реалізації. Саме такі механізми були виділені та відпрацьовані у Бердянському економіко-гуманітарному коледжі Бердянського державного педагогічного університету (БЕГК БДПУ).

Мета статті: висвітлити педагогічні умови формування у майбутніх фахівців знань, умінь, навичок щодо планування і реалізації професійної кар'єри, розкрити механізми їх творення в освітньому процесі коледжу.

Виклад основного матеріалу. Основними завданнями організації навчально-виробничого процесу у БЕГК БДПУ передбачено не тільки здобуття учнями й студентами професійної, початкової вищої освіти, актуальних базових знань і фахових умінь, а й – розвиток у процесі навчання уявлень про власну професійну кар'єру, формування навичок активної поведінки на ринку праці, координування професійним саморозвитком тощо.

Важливим механізмом створення сприятливого навчально-виробничого процесу в БЕГК БДПУ є заходи щодо планування професійної кар'єри майбутніх фахівців,

впровадження яких має послідовний і комплексний характер. Педагогічний колектив БЕГК БДПУ впроваджує в освітній процес новітні педагогічні технології, що сприяють усвідомленню учнями й студентами усіх можливостей пошуку й реалізації найбільш ефективних, соціально прийнятних і затребуваних стратегій професійної кар'єри.

У процесі планування учнівською молоддю БЕГК БДПУ власного професійного шляху педагоги коледжу виділяють чотири етапи.

Метою **першого етапу** передбачено побудову образу професійного майбутнього на основі аналізу власних інтересів учня (студента) й їх співвіднесення з бажаним образом себе як фахівця. Для досягнення означеної мети педагогічні працівники коледжу надають психологічну допомогу вихованцям у професійному самовизначенні та організують профорієнтаційні заходи, під час яких виконують такі завдання:

- **визначення** професійної сфери, в якій учень, студент у майбутньому буде найбільш успішним і зможе максимально реалізувати себе;
- **виявлення** схильностей і здібностей вихованців;
- **з'ясування** сильних і слабких індивідуально-особистісних характеристик («Над чим варто попрацювати?», «Що скорегувати?»);
- **мотивація** самостійного вибору майбутньої професії;
- **проектування** стратегії підготовки до вступу в інститути, університети, академії та / або – до подальшого успішного працевлаштування.

Означені завдання виконують педагоги під час уроків спецдисциплін, тематичних виховних годин, застосовуючи такі методи: бесіда, тренінг, опитування, тестування, ділові ігри тощо.

Паралельно педагогічний колектив БЕГК БДПУ використовує потенціал самостійної роботи учнів та

студентів, що передбачає роботу з сайтом «Моя кар'єра» (<http://mysageer.org.ua>), а саме – тестування, проектування стратегій навчання, тощо. Такі види діяльності сприяють:

- виявленню професійних, культурних та соціальних інтересів, основних здібностей, істинних мотивів вихованців до навчання;
- ознайомленню з найбільш затребуваними на ринку праці професіями, спеціальностями;
- інформуванню з мережею закладів вищої освіти;
- усвідомленню того, що в будь-який момент свого життя, зайшовши на сайт, можна одержати кваліфіковану консультацію спеціаліста.

Як показує досвід, найбільш дієвою для визначення учнями та студентами професійного майбутнього, є методика діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі Є. Шейна «Якорі кар'єри» [6, с. 9]. Зазначену діагностику педагогічні працівники коледжу застосовують у кожній навчальній групі на всіх курсах навчання й доходять висновку: кар'єрні орієнтації не є константою і мають особливості визначення та проявів на кожному році навчання. Таким чином, педагоги відслідковують зміни професійного шляху майбутніх фахівців та спільно з вихованцями здійснюють корекцію їхніх стратегій, планів на майбутнє.

Другий етап планування професійної кар'єри молоді у БЕГК БДПУ зорієнтовано на формулювання цілей. Аналізуючи індивідуальні переваги та здатності, учень (студент) визначає місце майбутнього працевлаштування, бажані просування в посадовому або професійному аспектах (підвищення професійної майстерності, оволодіння додатковою (суміжною) спеціальністю тощо). Відповідно до означеного вибору конкретизується мета й основні часові проміжки її досягнення (після закінчення коледжу, на найближчі 5, 10 років).

Суть **третього етапу** планування власного професійного розвитку полягає в усвідомленні, осмисленні й актуалізації ресурсних можливостей учнівської молоді для досягнення поставлених цілей та відпрацюванні системи відповідних дій. Відтак у межах поставленої мети кожний учень (студент) здійснює самоаналіз власного потенціалу, інтересів, задатків, здібностей, особистісних властивостей, необхідних для досягнення визначеної мети (додаткова професійна освіта, саморозвиток тощо).

Зміст **четвертого етапу** конкретизується активними діями учнів, студентів коледжу (під керівництвом педагога) щодо коректування і, в разі необхідності, зміни цілей. Для поглибленого аналізу та розуміння власних внутрішніх і необхідних зовнішніх ресурсів, вихованець у письмовому вигляді оформляє «рефлексивний звіт», за підсумками реалізації кожного етапу плану (труднощі, з якими зіштовхнувся, ресурси, можливості, які не використовував).

Завдання II-IV етапів виконуються у комплексному застосуванні в освітньому процесі коледжу методик особистого зростання та ефективності, а саме: «Колесо життя», «Mind mapping» (робота з інтелект-картами) та створення «Карти бажань (колажу цілей)», які в межах статті прокоментуємо.

Особливістю **методики «Колесо життя»** [4] є те, що під час навчання молоді надається можливість підвищити рівень готовності до професійного успіху не тільки у процесі здобуття освіти та у майбутній професійній діяльності, а й у своєму житті загалом. Означена методика передбачає:

- оцінювання нинішнього стану справ особистості у всіх сферах її життя (учні, студенти визначають: наскільки їх влаштовує нинішній стан, чи воліють вони змінити щось у своєму житті на більше/краще чи ні);

- постановку цілей на майбутнє (на тиждень, місяць, рік, 5-10 років);

– порівняння власних ресурсів із поставленими цілями (наскільки визначені мною цілі узгоджені з життєвими завданнями, чи достатньо їх для того, що мені важливо і дорого);

– виявлення перешкод на намічених шляхах реалізації цілей і встановлення способів їх подолання.

Молодь коледжу з особливою цікавістю та водночас відповідальністю ставиться до виконання завдань даної методики, що графічно візуалізована на рис. 1.

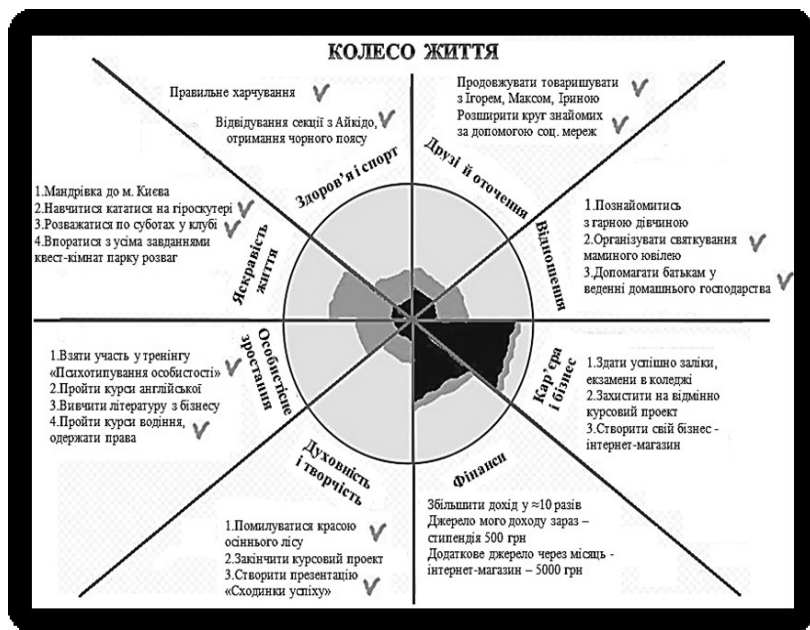

Рис.1. Приклад «Колеса життя» з цілями

Найбільший результат досягається за умови, якщо така робота проводиться з вихованцями періодично, декілька разів протягом усього періоду їх навчання в коледжі. Відтак формуються навички самоаналізу кожної сфери життя, відбувається переоцінка істинних бажань, коригуються цілі: змінюються, уточнюються, доповнюються. З цією метою педагоги БЕГК БДПУ для формування в учнівської

та студентської молоді навичок планування й аналізу власної діяльності паралельно з методикою «Колесо життя» активно застосовують педагогічну технологію «Mind mapping», що передбачає вправи з «інтелект-картками». «Mind mapping» – спосіб організації процесу творчого мислення за допомогою схем, розроблених за спеціальними правилами [5]. Згідно з означеною методикою майбутні фахівці на уроках і в позаурочний час складають плани своїх дій на день, тиждень, місяць, рік у формі інтелект-карти, слідкують за його виконанням, аналізують помилки, роблять висновки.

У межах використання цієї технології учні й студенти складають та аналізують бюджет (особистий, сімейний, бізнесу) на день, тиждень, місяць, рік. Таким чином, набувають умінь із первинної бухгалтерії, навчаються раціонально розподіляти прибуток, знаходити джерела й способи поповнення бюджету тощо. За допомогою «інтелект-карт» вихованці планують свій майбутній бізнес (Рис. 2).

Рис. 2. Приклад інтелект-карти «Мій бізнес»

Необхідною умовою досягнення поставлених цілей є активна діяльність людини, рушійною силою якої слугує мотивація. Серед запроваджуваних в освітній процес БЕГК БДПУ способів підвищення мотивації молоді до дій найбільш ефективними визначено такі: створення «**Карти бажань**» та вивчення історій кар'єрного росту відомих успішних людей України і світу. Зокрема, «Карти бажань» вихованці створюють як у коледжі (Рис. 3), так і самостійно у позаурочній діяльності.

Рис. 3. Засідання гуртка з економіки, створення «Карт бажань» та їх презентація

Значний інтерес у вихованців викликає спостереження за реалізацією цих карт та змінами у власних бажаннях протягом усього періоду навчання. Яскраві історії видатних бізнесменів, політичних діячів, артистів, спортсменів та ін. презентують як викладачі, так і учні, студенти на уроках, виховних заходах, засіданнях предметних гуртків у формі рефератів, доповідей, відеороликів, презентацій в програмі Microsoft PowerPoint. Таким чином, план професійної кар'єри розв'язує проблеми відсутності чітких уявлень щодо майбутнього професійного вибору і дає змогу подолати складності, що виникають в учнів та студентів коледжу на різних етапах усвідомлення власних цілей щодо подальшої освітньо-професійної (а також життєвої) траєкторії. Такий план

уможливорює зробити процес планування професійної кар'єри наочним і представленим у вигляді чітко структурованої діяльності.

Аналіз та узагальнення освітнього досвіду дає змогу визначити *педагогічні умови реалізації професійної кар'єри* майбутніми фахівцями, а саме: формування готовності випускників коледжу до вдалого працевлаштування, засвоєння основ психології налагодження продуктивної міжособистісної взаємодії в колективі, формування вольових і лідерських якостей, вміння долати стресові ситуації, приймати вольові рішення тощо.

Для формування готовності учнів та студентів коледжу до вдалого працевлаштування викладачі та майстри виробничого навчання використовують різноманітні заходи, зорієнтовані на опанування технік пошуку роботи, відпрацювання вмінь складати резюме, проходити співбесіду з роботодавцями (відео-лекції, тренінги, конкурси, ділові ігри, екскурсії до міського центру зайнятості тощо).

Засвоєння основ психології налагодження продуктивної міжособистісної взаємодії в колективі, методів самопізнання, формування необхідних якостей характеру відбувається в процесі вивчення програмного матеріалу спеціальних дисциплін («Психологія», «Педагогіка») шляхом самостійного опрацювання вихованцями, за рекомендаціями педагогів коледжу, вузькоспеціалізованої літератури (наприклад, книги Дейла Карнегі «Як завоювати друзів та впливати на людей?»), у процесі тренінгових занять із формування позитивного мікроклімату в групах, лідерських якостей особистості, подолання стресових ситуацій, прийняття рішень та ін.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Формування в учнівської та студентської молоді готовності до вибору та реалізації професійної кар'єри визначено ключовим чинником і засобом

підготовки висококваліфікованих кадрів, підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців на локальному та міжнародному ринках праці. Для ефективної реалізації даної задачі педагогічним колективом БЕГК БДПУ проводиться багатогранна робота щодо виявлення професійно значущих здібностей, інтересів, схильностей учнів та студентів, діагностування сформованості їхніх професійних і особистісних якостей, сприяння розвитку здатності до самопізнання, рефлексії, формування адекватної самооцінки, формування вмінь скласти резюме, володіти технікою пошуку роботи, проходити співбесіди з роботодавцями, усвідомлювати свої істинні бажання, ставити цілі, планувати діяльність і добиватися успіху. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у конкретизації методичних прийомів, механізмів психолого-педагогічного супроводу та розгляді конкретних навчально-методичних комплексів формування в учнівської та студентської молоді готовності до вибору та реалізації професійної кар'єри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вступне слово Прем'єр-міністра України Володимира Гройсмана на засіданні Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 року. (Електронний ресурс) Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/vstupne-slovo-premyer-ministra-ukrayini-volodimira-grojsmana-na-zasidanni-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-19-veresnya-2018-roku> (Дата звернення: 20.09.2018)

2. Методичні засади професійної орієнтації та консультування з професійної кар'єри учнівської молоді (Електронний ресурс) Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/709688/1/статНАПН_до_25-річчя.pdf (Дата звернення: 30.11.2018)

3. Карта бажань: мріяти так, щоб збулося. (Електронний ресурс) Режим доступу: <https://polilog.com.ua/ukt/2016/karta-bazhan-mriyati-shob-zbulosya> (Дата звернення: 02.09.2018)

4. Колесо цілей. Метод досягнення життєвого балансу. (Електронний ресурс) Режим доступу: <https://best-skills.com/me/колесо-цілей-метод-досягнення-життєв.html> (Дата звернення: 05.06.2018)

5. Макарова І.А. Інтелект-карти, як засіб візуалізації навчальної інформації. (Електронний ресурс) Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/education/62431/ (Дата звернення: 20.10.2018)

6. Методика діагностики ціннісних орієнтацій в кар'єрі «Якоря кар'єри» Є. Шейна // Практикум з психодіагностики. Нац. університет «Львівська політехніка». Львів. 2015. (Електронний ресурс) Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5200213/page:9/> (Дата звернення: 02.11.2018)

7. Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти // Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 року № 660-р. (Електронний ресурс) Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR180660.html (Дата звернення: 10.11.2018)

REFERENCES

1. Vstupne slovo Prem'Er-mInIstra UkraYini Volodimira Groysmana na zasIdanni KabInetu MInIstrIv UkraYini vId 19 veresnya 2018 roku. (Elektronniy resurs) Rezhim dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/vstupne-slovo-premyer-ministra-ukrayini-volodimira-grojsmana-na-zasidanni-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-19-veresnya-2018-roku> (Data zvernennya: 20.09.2018)

2. Metodichni zasady profeslynoyi orientatsiyi ta konsultuvannya z profeslynoyi kar'eri uchnivskoyi molodi (Elektronniy resurs) Rezhim dostupu: http://lib.iitta.gov.ua/709688/1/statNAPN_do_25-rIchchya.pdf (Data zvernennya: 30.11.2018)

3. Karta bazhan: mriyati tak, schob zbulosya. (Elektronniy resurs) Rezhim dostupu: <https://polilog.com.ua/ukr/2016/karta-bazhan-mriyati-shob-zbulosya> (Data zvernennya: 02.09.2018)

4. Koleso tsiley. Metod dosyagnennya zhittEvogo balansu. (Elektronniy resurs) Rezhim dostupu: <https://best-skills.com/me/koleso-tsiley-metod-dosyagnennya-zhittEv.html> (Data zvernennya: 05.06.2018)

5. Makarova I.A. Intelekt-karti, yak zaslb vIzualIzatsIyi navchalnoyi InformatsIyi. (Elektronniy resurs) Rezhim dostupu: http://osvita.ua/school/lessons_summary/education/62431/ (Data zvernennya: 20.10.2018)

6. Metodika dIagnostiki tsInnIsnih orientatsiy v kar'eri «Yakorya kar'eri» E. Sheyna // Praktikum z psihodIagnostiki. Nats. unIversitet «LvIvska polItehnIka». LvIv. 2015. (Elektronniy resurs) Rezhim dostupu: <https://studfiles.net/preview/5200213/page:9/> (Data zvernennya: 02.11.2018)

7. Pro shvalennya KontseptsIyi pIdgotovki fahIvtsIv za dualnoyu formoyu zdobuttya osvIti // Rozporyadzhennya Kabinetu MInIstrIv UkraYini vId 19 veresnya 2018 roku # 660-r. (Elektronniy resurs) Rezhim dostupu: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR180660.html (Data zvernennya: 10.11.2018)

VICTORIA KOSTYUKOVICH. FORMATION OF FUTURE FACTORS 'READINESS TO CAREER PLANNING AND REALIZATION (FROM THE EXPERIENCE OF THE BERDYANSK ECONOMICS AND HUMANITARIAN COLLEGE BDPU

Abstract. *The article is about the basic social and economic problems of modern Ukrainian society and described the role of vocational educational establishments, higher educational establishments of I-II level of accreditation in their outcome. The relevance of conditioning is argued for forming of the realized career choice of pupils and students. The experience of pedagogical collective of Berdyansk Economic-Humanitarian College of Berdyansk State Pedagogical University is represented in creation of pedagogical terms of forming pupils' and students' readiness to planning and realization of career: forms, methods, ways of teachers' work with youth of the college are indicated, a development process of the plan of professional career in stages is presented by future specialists. The effective methodologies are presented: the diagnostics of valued orientations in the career, the realization of genuine desires, the goal setting, the development and analysis of the plan of activity by their realization.*

Key words: *professional self-determination, orientation of career, goal setting, planning, motivation to the actions, work with mind maps.*